

2. Господарський кодекс України: за станом на 1 січня 2004 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18 – 22. – Ст. 144. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
3. Формирование хозяйственных решений: монографія / В.М. Хобта, О.А. Солодова, С.И. Кравченко, О.Н. Фищенко и др. – Донецк : Каштан, 2003. – 416 с.
4. Семенов Г.А. Организация и планирование хозяйственной деятельности предприятия : монографія / Г.А. Семенов, А.Г. Семенов. – Запорожье : ЗГИА, 2001. – 174с.
5. Вінник О.М. Господарське право [Електронний ресурс]: навч. посіб. [для вузів] О.М.Вінник– [2-ге вид., змінене та доп.]. – К.: Правова єдність, 2009. -768 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/10561127/pravo/vidi_gospodarskoji_diyalnosti
6. Будзан Б.П. Менеджмент в Україні: сутність і перспективи / Б.П.Будзан. – К :Видавництво Солюмії Павличко «Основи», 2001. - 309 с.
7. Тирпак І.В., Тирпак В.І., Жуков С.А. Основи економіки та організації підприємництва [Електронний ресурс] http://pidruchniki.ws/17190512/ekonomika/virobnichogospodarska_diyalnist_pidpriyemnitskih_struktur

В статті розглянуті наукові погляди на суть виробничо-господарської діяльності, її специфіку сільськогосподарських підприємств, узагальнені та проаналізовані механізми управління виробничо-господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств.

In the articles considered scientific looks are to essence of virobniche-gospodarskoy activity, its specific of agricultural enterprises, generalized and the analysed mechanisms of management of agricultural enterprises virobniche-gospodarskoy activity.

Дата надходження до редакції: 21.04.2013
 Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.

УДК [636.16:658.155]:636.2.034

КОНЦЕПЦІЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ НЕОБХІДНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

Л. Ю. Кучер, к.е.н., доцент, Харківський національний аграрний університет імені В. Докучаєва

У статті розглянуто основні засади концепції багатофункціональності галузі молочного скотарства як вихідної методологічної основи необхідності підвищення прибутковості виробництва молока.

Ключові слова: концепція багатофункціональності, сталий розвиток, прибутковість, виробництво молока, сільське господарство.

Постановка проблеми у загальному вигляді. За підсумками економічних результатів основної діяльності сільськогосподарських підприємств, які нещодавно оприлюднила Держслужба статистики України, рівень рентабельності виробництва молока у 2012 р. становив 2,3 %. Це свідчить про те, що прибутковість виробництва молока значно знизилася, адже у 2011 р. рівень рентабельності становив 18,5 %. В 11 областях виробництво молока стало збитковим. Найбільш збитковим (-17,0 %) воно було в Чернівецькій області, а також у Дніпропетровській та Одеській областях – близько -10,3 %. Найвищу рентабельність мали підприємства Закарпатської області, що у 2012 р. продемонстрували рентабельність близько 40 % [1]. Але слід зазначити, що поголів'я корів цієї області й валові надої є найменшими по Україні, тож обнадійливими ці показники назвати складно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невпинні дискусії навколо проблеми доціль-

ності або, навпаки, невиправданості визнання підвищення прибутковості виробництва як об'єктивної необхідності успішного розвитку підприємств і молочної галузі в цілому актуалізують цю проблему. Варто зауважити, що молочне скотарство потенційно може й має бути однією з найприбутковіших сфер агробізнесової діяльності, проте поки що маємо діаметрально протилежне. Як зазначає академік П. Т. Саблук, жоден бізнесмен не працює, якщо не має 15 % прибутку в будь-якій галузі [2, с. 182]. Тому слід погодитися з тим, що непотрібно виробляти хоч один зайвий центнер молока, якщо він приносить додатковий збиток [3, с. 188]. То ж треба визнати, що першо-причиною кризового стану молочного скотарства є збитковість або низька прибутковість виробництва молока в аграрних підприємствах, що й призвело до того, що за рівнем виробництва молока та поголів'я корів ця галузь відкинута більш ніж на півстоліття назад. Вихід із ситуації, що склалася, слід шукати передусім у невідкладному опра-

цюванні системних підходів та економічних важелів щодо підвищення прибутковості виробництва молока з дальшим їх умілим, результативним і високовідповідальним втіленням у практику, що свідчить про актуальність цієї статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – теоретично обґрунтувати багатофункціональний характер молочного скотарства як одне з вихідних концептуальних положень об'єктивної необхідності забезпечення прибутковості виробництва молока.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема опрацювання концептуальних заasad необхідності підвищення прибутковості виробництва молока є досить складною, багатоаспектною й надзвичайно актуальною нелегкою для практичного вирішення, тому в нашому випадку зосередимось на виборі найважливіших, на нашу думку, вихідних положеннях. За вихідну методологічну основу дослідження прибутковості виробництва молока беремо концепцію багатофункціональності сільського господарства, яка базується на визнанні його специфічною сферою економічної діяльності, унікальною за різноманітними суспільними результатами, які воно може продукувати одночасно з виробництвом сільгосппродукції. Згідно із цією концепцією сільське господарство, на думку О. В. Петрикова, має виконувати такі функції: виробничу (задоволення потреб населення в продовольстві та забезпечення промисловості сировиною), соціально-демографічну (відтворення людського капіталу й забезпечення трудовими ресурсами сільського господарства та інших галузей), природоохоронну (збереження екологічної рівноваги в агробіоценозах, створення й підтримка агроландшафтів), рекреаційну (забезпечення розвитку відновлення здоров'я й відпочинку міських і сільських жителів), просторово-комунікаційну (часткове обслуговування інженерних комунікацій, доріг, ліній електропередач, зв'язку, трубопроводів), етнокультурну (збереження та примноження національних традицій, створення духовних цінностей, охорона історичних і культурних пам'яток) та функцію соціального контролю над територією (сприяння органам державної й місцевої влади в забезпеченні суспільного порядку й охорони природних ресурсів) [4].

Як одна з провідних галузей сільського господарства молочне скотарство органічно вписується в концепцію багатофункціональності, оскільки ця галузь може продукувати одночасно з виробництвом молока також приплід, яловичину, телятину, гній, шкуру та іншу сировину для промислової і фармацевтичної галузей. До того ж молочне скотарство може бути базою для виробництва відтворювальних видів енергії, зокрема, згною можна виробляти біогаз. Народногоосподарська багатофункціональність молочного скотарства, крім зазначеного, проявляється в тому, що

воно створює продукт нетоварного характеру як от продовольча безпека, що є суспільним благом.

З огляду на викладене, є всі підстави зробити висновок про те, що для виконання вказаних функцій одного бажання недостатньо, необхідні ще й значні фінансові ресурси, які на рівні підприємств-виробників молока набувають форми прибутку, а на рівні країни – державного бюджету. Це дає підстави для констатації, що реалізація концепції багатофункціональності без належної прибутковості виробництва молока стає фактично неможливою. Актуальність, об'єктивна необхідність і значущість прибуткового ведення молочного скотарства в контексті реалізації його багатофункціональної ролі посилюється у зв'язку з необхідністю забезпечення сталого розвитку, про що переконливо свідчать наукові дослідження О. Л. Попової [5].

Незважаючи на наявні розбіжності в підходах до визначення поняття «сталий розвиток», фактично у всіх без винятку наукових працях спільним є обов'язкове визнання притаманності йому трьох принципових вимірів: економічного зростання, соціального прогресу й захисту навколишнього середовища, при цьому вказується, що сталий – це такий розвиток, який, задовольняючи потреби сучасного часу, не ставить під загрозу здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Звідси випливає висновок, що всі галузі країни мають бути націлені на ефективне втілення концепції сталого розвитку, що особливо стосується сільського господарства, де ця проблема, як твердить Д. В. Шиян, особливо гостро проявляється, бо тут людська діяльність тісно переплітається з природою [6, с. 172].

З огляду на це спробуємо теоретично обґрунтувати положення про те, що молочне скотарство завдяки характерній йому природній сталості й багатофункціональності є ефективним інструментом сталого розвитку не лише цієї галузі, а й сільського господарства в цілому, оскільки саме ця галузь дає змогу найбільш успішно вирішувати широкий спектр соціальних проблем (у першу чергу, забезпечення сільських працівників робочими місцями), а також екологічних проблем, передусім розширеного відтворення родючості ґрунтів.

Власне сам розвиток молочного скотарства, як ніяка інша аграрна галузь, тісно пов'язаний з екологічним та соціальним складниками концепції сталого розвитку, оскільки, по-перше, за рахунок внесення значної кількості органічних добрив, які постачає галузь, поліпшується баланс гумусу та інших поживних речовин у ґрунті, що позитивно впливає на навколишнє середовище й забезпечує екологізацію виробництва; по-друге, необхідність забезпечувати худобу кормами викликає потребу у вирощуванні кормових культур, що створює умови для дотримання науково обґрунтованих сівозмін, а відтак і збереження родючості

ґрунтів; по-третє, насичення сівозмін багаторічними травами як одним з найважливіших компонентів годівлі корів є важливим джерелом поповнення запасів поживних речовин та потужним фактором підвищення біологічної активності ґрунтів, поліпшення їх основних параметрів; по-четверте, переведення певної площі ріллі в природні кормові угіддя, які забезпечують скотарство дешевими зеленими кормами в літній період та сіном взимку, дозволить відновити порушене співвідношення між площами луків, лісу, води та посівів, що сприяє збереженню екологічної рівноваги в агроландшафтах; по-п'яте, скотарство уможливорює ведення органічного аграрного виробництва, через гнойове господарство створюються можливості для виробництва екологічно чистої продукції рослинництва; по-сьоме, забезпечується підвищення рівня зайнятості населення, оскільки, як відомо, ця галузь є досить трудомісткою; по-восьме, безперервний процес виробництва сприяє зниженню сезонності використання трудових ресурсів у сільському господарстві, підвищенню рівня трудової активності працівників; по-дев'яте, забезпечує стабільний рівень доходів працівників, зайнятих у галузі, та сприяє підвищенню рівня середньої заробітної плати по сільському господарству в цілому.

Щодо економічного складника сталого розвитку молочного скотарства та ролі цієї галузі в забезпеченні такого розвитку сільського господарства в цілому, слід зазначити, що вона (роль) зумовлюється не лише формуванням загальних доходів, а звідси й прибутків аграрних підприємств, а й тим, що від неї прямо пропорційно залежить ефективність молокопереробної галузі. Крім того, особлива роль скотарства в економіці аграрних підприємств полягає в тому, що воно дозволяє оптимізувати господарські взаємозв'язки з іншими рослинницькими галузями, в першу чергу, зерновиробництвом, на що ми вже звертали увагу [7]. Зокрема, було встановлено, що між цими галузями порушився принцип пропорційності розвитку, тобто скорочення виробництва зерна призвело до триразового зниження виробництва й згодовування тваринам концентрованих кормів, у свою чергу істотно зменшення поголів'я худоби зумовило різке скорочення обсягів внесення органічних добрив під зернові, що призвело до зниження врожайності та ефективності виробництва зернових. При цьому слід мати на увазі, що фуражне зерно ефективніше використовувати для годівлі тварин, ніж реалізовувати на ринку.

Також нами було з'ясовано, що саме відродження скотарства є найбільш реальним й економічно вигідним шляхом урегулювання бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті, а відтак і підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва [8]. Розвиток скотарства також дозволяє досить ефективно використовувати нетовар-

ну частину продукції рослинництва, зокрема, соломку, гичку, жом, нетоварну картоплю й буряки, полову, стебла кукурудзи тощо, що уможливорює безвідходне виробництво в аграрній галузі.

Ще одна особливість молочного скотарства полягає в тому, що ця галузь фактично забезпечує безвідсоткове внутрішньогосподарське кредитування інших галузей аграрних підприємств за рахунок систематичного надходження протягом року виручки від реалізації молока. Стабільне надходження коштів дозволяє також певною мірою синхронізувати грошові потоки в часі та поліпшувати й підтримувати ліквідність підприємства шляхом безперервного поновлення оборотних коштів, що робить галузь молочного скотарства особливо важливою в забезпеченні сталого розвитку аграрних підприємств.

На підставі концептуальних засад посткейнсіанської теорії економічного зростання й розвитку (Дж. Робінсон, Н. Калдор) підвищення темпів цього зростання слід пов'язувати з прибутком як основним джерелом інвестування. З огляду на це можна зазначити, що високоприбуткове виробництво молока сприятиме прогресивному розвитку молочного скотарства, недостатня прибутковість спричинятиме стагнацію, а збитковість – регрес, тобто відсутність прибутків призводитиме до скорочення галузі або узагалі її ліквідації.

Підвищення прибутковості виробництва молока має сприяти не лише нарощуванню чисельності поголів'я корів, обсягів виробництва та поступовому доведенню споживання молока спочатку до мінімальної, згодом – до раціональної норми, а й слугувати важливою передумовою соціального відродження сільських територій та відновлення інфраструктури населених пунктів, забезпечувати підвищення зайнятості населення й вирішення цілого комплексу екологічних проблем, пов'язаних із сталим землекористуванням.

Аналізуючи рекомендації вчених щодо сприйняття й втілення концепції сталого розвитку, можна дійти абсолютно логічного висновку, що забезпечення прибутковості виробництва є об'єктивно необхідною, хоча й недостатньою умовою вирішення вказаної проблеми. Не менш важливе значення має достатність (недостатність) досягнутої прибутковості для фінансування відтворювального розвитку, стабільність (випадковість) прибутковості, а також стратегія використання одержаного прибутку.

Викладені теоретичні обґрунтування щодо позитивного впливу розвитку скотарства на сталість підтверджують і результати емпіричних досліджень. Так, дослідники з'ясували, що розвиток тваринництва веде до підвищення темпів економічного зростання й розширює можливості задоволення соціальних потреб завдяки швидшим темпам підвищення оплати праці в господарствах з більш розвиненим тваринництвом [9]. Таким чином, забезпечення сталого розвитку як

молочного скотарства, так і сільського господарства в цілому, визначається спроможністю фінансувати розширене відтворення факторів виробництва, що потребує досягнення стабільно прибуткового виробництва.

Висновки. Визнання концепції багатофункціональності й необхідності забезпечення сталого розвитку як сільського господарства в цілому, так і молочного скотарства зокрема, є суспільною необхідністю, оскільки молочне скотарство як ніяка інша галузь органічно вписується в теоре-

тичні постулати цієї концепції й виконує базові функції: економічну, соціальну й екологічну. Багатофункціональність молочного скотарства визначає пріоритетність його розвитку в контексті гарантування національної продовольчої безпеки. Крім того, забезпечення сталого розвитку молочного скотарства визначається спроможністю фінансувати розширене відтворення, для чого необхідне досягнення стабільно прибуткового виробництва, що може стати одним з напрямів подальших наукових пошуків.

Список використаної літератури:

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Стенограма Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26–27 лютого 2009 р. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2009. – 190 с.
3. Плаксієнко В. Я. Виробничі витрати та доходи сільського господарства в умовах розвитку ринкових відносин : моногр. / В. Я. Плаксієнко. – Дніпропетровськ : Січ, 1997. – 255 с.
4. Петриков А. В. Устойчивое сельское развитие в России : направления и проблемы / А. В. Петриков // Актуальные проблемы аграрной теории и политики : науч. тр. ВИАПИ им. А. А. Никонова. – М. : ВИАПИ им. А. А. Никонова; Энцикл.рос. деревень. – 2005. – Вып. 15. – С. 212.
5. Попова О. Л. Економічний механізм сталого розвитку аграрної сфери : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. Л. Попова. – К., 2009. – 40 с.
6. Шиян Д. В. Циклічність у формуванні сталого розвитку сільського господарства : моногр. / Д. В. Шиян. – Х. : ХНАУ, 2011. – 308 с.
7. Кучер А. В. Балансовий взаємозв'язок розвитку зерновиробництва й молочного скотарства в Україні / А. В. Кучер, Л. Ю. Василенко // Економічні, екологічні та соціальні проблеми сталого розвитку аграрного сектора економіки : матеріал. Міжнар. наук. конф. студ., аспірантів і молодих учених. – Х. : ХНАУ, 2008. – С. 44.
8. Токар А. В. Оптимізація господарських взаємозв'язків між зерновиробництвом і скотарством / А. В. Токар, Л. Ю. Василенко, А. В. Кучер // Вісник ХНАУ. Сер. «Економіка АПК і природокористування». – 2009. – № 5. – С. 81–87.
9. Олійник О. В. Сталість розвитку господарств різних категорій в аграрному секторі / О. В. Олійник, Г. С. Морозова // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 96–102.

В статье рассмотрены основные принципы концепции многофункциональности отрасли молочного скотоводства как исходной методологической основы необходимости повышения доходности производства молока.

Ключевые слова: концепция многофункциональности, устойчивое развитие, прибыльность, производство молока, сельское хозяйство.

The basic principles of the concept of multifunctionality dairy cattle farming as the source methodological foundation necessary to increase profitability of milk production are considered in the article.

Key words: concept of multifunctionality, sustainable development, profitability, milk production, agriculture.

Дата надходження до редакції: 1.05.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Олійник Т.І.

УДК 332.33:338.43.01/02

РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Т. В. Усюк, аспірант*, Житомирський національний агроекологічний університет

*Науковий керівник - д.е.н., проф. Зінчук Т.О.

Досліджено сучасні підходи до формування інституційних засад розвитку земельних відносин в умовах становлення сільського підприємництва. Проаналізовано динаміку використання сільськогосподарських угідь підприємствами різних організаційно-правових форм господарювання у сільській місцевості. Обґрунтовано напрями забезпечення сталого землекористування у контексті розвит-